

ЛЕКЦІЯ 10

СПОСОБИ ПЕРЕДАВАННЯ ЧУЖОГО МОВЛЕННЯ. ТЕКСТ. УКРАЇНСЬКА ПУНКТУАЦІЯ

ПЛАН

1. Способи передавання чужого мовлення.
2. Текст. Засоби і способи зв'язку речень у тексті.
3. Українська пунктуація.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Загнітко А. П., Вінтонів М. О., Сегін Л. В. Український синтаксис: навчально-практичний комплекс : [в 2 ч.] / А. П. Загнітко, М. О. Вінтонів, Л. В. Сегін. – 2-ге вид., доповн. – Донецьк – Слов'янськ : Дон НУ, 2011. – 652 с.
2. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : [навч. посібник] / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська – К. : Вища шк., 1994. – С. 416–424.
3. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис : підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін. – К. : Знання, 2010. – 374 с.
4. Гуйванюк Н. В. Українська мова. Схеми, таблиці, тести : [навчальний посібник] / Н. В. Гуйванюк, О. В. Кардашук, О. В. Кульбабська. – Львів : Світ, 2005. – 304 с.
5. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – С. 206–231.

Допоміжна

Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис : [монографія] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – С. 319–333.

1. Способи передавання чужого мовлення

Розрізняють три способи передавання чужого мовлення:

1. Власне-пряма мова – чуже мовлення, передане дослівно, із збереженням всіх його особливостей (лексичних, синтаксичних, пунктуаційних).

Формами передавання прямої мови є:

1) конструкції з прямою мовою, які складаються із слів автора і прямої мови. Слова автора можуть бути в препозиції, постпозиції та інтерпозиції: Загорнувшись у плащ, вона благально звернулася до Ісідора: «Мені холодно... я втомилася...» (О. Бердник); *«Неправдивий сон. Мара», – бурмоче Ісідор, і гнівна зморшка прорізує його чоло* (О. Бердник); *«Снилось мені, – починає оповідь Гіпатія, і до її слів уважно прислухається Ісідор, – ніби я піднімаюся на високу гору»* (О. Бердник).

Конструкції з власне-прямою мовою розглядають поза системою складних речень. У них окремо аналізують слова автора і пряму мову.

2) діалоги – дослівно передана розмова двох осіб:

– Па...

– Я чую, Сі...

– Ти про кого співала?

– Про очі, друже...

– Про чий очі, Па?

– Про єдині очі... Ті, крім яких ніщо не втішить у цілому світі...

– Па! – суворо каже Ісідор. – Я хочу, щоб то були мої очі для тебе...

(О. Бердник);

3) полілоги – дослівно передана розмова кількох осіб:

– Сни – нічні марення, – розважливо обізвався Сократес, батько Ісідора. – Починається день, кипить життя. Сон – для ночі. Любов – для дня. Пора, діти мої. Чи все запам'ятав, Ісідоре?

– Все, мій батьку...

– Гіпатія – під твоїм захистом. Пам'ятай...

– Знаю про те...

– Пилинка впаде на її голову – нема твоєї голови.

– Ну, це ти вже занадто, пробурмотів невдоволено Теон. – Навіщо лякати хлопця?

– Я правду сказав, – твердо мовив Сократес. – Не приведи доле, щось станеться з дівчиною – хай не вертається додому...

– Не вернуса, – твердо сказав Ісідор, обнімаючи батька (О. Бердник).

Окремим різновидом прямої мови є цитата – дослівний уривок із якогось твору.

2. Непряма мова – чуже мовлення, передане від імені автора. Конструкції з непрямою мовою являють собою складнопідрядні речення, пор.: *«Я хочу помовчати, друже», – відгукується дівчина, загортаючись в*

плащ (О. Бердник) – Загортаючись у плащ, дівчина відгукується, що вона хоче помовчати.

3. Невласне-пряма мова – вплетення елементів прямої мови в розповідь автора, найчастіше використовують для відтворення внутрішнього мовлення (думок) персонажів.

У вікні бібліотеки – таємниче зоряне небо. Пливають в нескінченнім просторі вогнисті слова вічної книги, зачаровують, магнетично тягнуть до себе. Гіпатія шепоче слова ніжності далеким світам, відчуває свою причетність до полум'яного всеохоплюючого життя. Вона згадує мудрі учення Арістарха і Піфагора про нескінченні простори, про те, що земля пливе серед легкокрилого ефіру довкола сфери Геліоса, а разом з ним – у зоряній річці невимірності, яка й складає життя Світового Логоса. О, титане Прометею! Що ж станеться з твоїм дарунком, коли запанують дикунські уявлення, принесені нам неуками-жерцями, апологетами сінайського бога? Замкнута кришталева сфера з мізерними світильниками зірок? В'язниця духу, склепіння, змуроване над головами нещасних рабів, доля яких віднині – молитися нещадним володарям неба і благодати в них недосяжної ласки?!

2. Текст. Засоби і способи зв'язку речень у тексті

Текст – одиниця зв'язного мовлення, яка являє собою об'єднаний за змістом і граматично цілісний мовленнєвий масив.

Одиницею тексту є складне синтаксичне ціле (надфразна єдність), утворене з кількох речень, об'єднаних спільністю теми в композиційно-синтаксичну конструкцію.

Засоби зв'язку речень в складному синтаксичному цілому:

- 1) лексичні – повторення слів, заміна іменників, прислівників займенниками;
- 2) морфологічні – співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків;
- 3) синтаксичні – порядок слів і речень, паралелізм побудови окремих речень.

Наприклад:

Коли вийшли нарешті з пільми тунелю, перше, що їм ударило в вічі, – наповнені світлом червоні хмари з неба. Червоні, свіжі, майже як уранці, коли сходить сонце із-за дніпровських скель. Але зараз воно не сходило. Зараз

воно заходило. Там, за греблею, за кранами Дніпрогесу, падало в криваві пожарища степові (О. Гончар);

Ми не загинули. Ми живі. Попереду нам, як скіфам, степи стеляться порожні. Лише літаки в небі нагадують: ХХ вік! (О. Гончар).

Способи зв'язку речень в складному синтаксичному цілому:

1) ланцюжковий – розгортання думки відбувається послідовно: *Ліда, бліда, серйозна не по літах дівчина-практикантка, кличе його до телефону. Він підходить до столу, бере трубку* (О. Гончар);

2) паралельний – речення відносно самостійні: *Небо величезне, степове. Ночі сухі, зоряні, запашисті* (О. Гончар).

3. Українська пунктуація

Принципи української пунктуації:

1) синтаксичний – обов'язкові розділові знаки між реченнями, предикативними частинами складних речень, між підметом і присудком, між однорідними членами речення тощо;

2) змістовий – факультативні розділові знаки, наприклад при відокремленні членів речення: *У лісі під деревами росли гриби. У лісі, під деревами, росли гриби.*

3) інтонаційний: *Хтось іде. Хтось іде?*

Типи розділових знаків за функціями:

1) роздільні – розділяють речення, частини складних речень;

2) видільні – для виокремлення компонентів, граматично не пов'язаних з основним реченням (вставлених слів, словосполучень, речень), та незвичних, чужорідних компонентів у реченні. Ці знаки завжди парні: два тире, дві коми, дужки, лапки.